

Vận dụng lí thuyết hồi ứng trải nghiệm trong dạy học đọc hiểu văn bản “Hê-ra-clet đi tìm táo vàng”

(Sách Ngữ văn 10, Bộ Cánh Diều)

Trần Thị Hạnh Phương

Email: tranthihanhphuong@hpu2.edu.vn

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

Số 32, Nguyễn Văn Linh, phường Xuân Hòa,
thành phố Phúc Yên, tỉnh Vĩnh Phúc, Việt Nam.

TÓM TẮT: Xu hướng dạy học trên thế giới hiện nay là chuyển từ mục tiêu cung cấp tri thức sang hình thành năng lực ở người học. Như vậy, hoạt động dạy học định hướng vào tích cực hóa hoạt động học tập của người học. Lí thuyết về hồi ứng trải nghiệm khẳng định vai trò quan trọng của bạn đọc học sinh trong quá trình “giao dịch” với văn bản tác phẩm. Mỗi bạn đọc học sinh là một thực thể có phong nền văn hóa nhất định, có tri thức, vốn kinh nghiệm sống nhất định... và bằng chính sự hồi ứng trải nghiệm của mình chủ động chiếm lĩnh tác phẩm, tự “diễn các câu trả lời của mình vào văn bản”. Nghiên cứu và vận dụng trải nghiệm nhập vai người chứng kiến thế giới nghệ thuật trong tác phẩm theo quy trình 4 bước trong dạy học đọc hiểu văn bản thân thoại nói riêng theo hướng phát triển năng lực môn học cho học sinh là một trong những cách thức dạy học đổi mới; “đốt cháy lên” những cảm xúc thật sự bắt đầu từ những câu chữ, tạo ra không gian ba chiều của thế giới nghệ thuật, nuôi dưỡng tình yêu và sự hiểu biết sâu sắc với văn chương.

TỪ KHÓA: Hồi ứng trải nghiệm, bạn đọc, thế giới nghệ thuật, đọc hiểu, dạy học đọc hiểu.

→ Nhận bài 25/5/2023 → Nhận bài đã chỉnh sửa 04/7/2023 → Duyệt đăng 15/8/2023.

DOI: <https://doi.org/10.15625/2615-8957/12310805>

1. Đặt vấn đề

Trả tác phẩm văn học về với học sinh, giúp học sinh thực sự sống cùng tác phẩm văn học vừa là con đường, đồng thời cũng là đích đến của việc dạy học tác phẩm văn chương ở nhà trường phổ thông. Lí thuyết hồi ứng trải nghiệm tập trung vào mối quan hệ giữa người đọc và tác phẩm văn chương, chú trọng vào sự hưởng ứng, sự phản hồi, chia sẻ, đáp lại cộng hưởng của người đọc trong hành trình giải mã, kiến tạo những ý nghĩa mới cho tác phẩm. Lí thuyết hồi ứng trải nghiệm cho thấy, văn học có thể dẫn tới mài sắc những hiểu biết về chính bản thân của mỗi chúng ta. Vận dụng lí thuyết hồi ứng trải nghiệm ở một phương diện nhất định trao trả lại trách nhiệm học tập cho học sinh ở nhà trường phổ thông. Nghiên cứu và vận dụng lí thuyết hồi ứng trải nghiệm trong dạy học Ngữ văn nói chung, dạy học đọc hiểu văn bản thân thoại nói riêng theo hướng phát triển năng lực môn học cho học sinh là một trong những việc làm cần thiết; “đốt cháy lên” những cảm xúc thật sự bắt đầu từ những câu chữ, tạo ra không gian ba chiều của thế giới nghệ thuật, nuôi dưỡng tình yêu và sự hiểu biết sâu sắc với văn chương.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Hồi ứng trải nghiệm trong dạy học đọc hiểu văn bản văn học

2.1.1. Khái niệm về Hồi ứng trải nghiệm

Được bắt nguồn từ đầu thế kỉ XX, lí thuyết hồi ứng

trải nghiệm đã được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm. Các nhà lí thuyết hồi ứng trải nghiệm tiêu biểu như Louise Rosentblatt, Robert E Probst, Judith A. Langer, David Bleich... trong các công trình nghiên cứu của mình đều tập trung chú ý đến quá trình sống cùng văn bản của người đọc.

Hồi ứng trải nghiệm được hiểu: “Là những hồi ứng thể hiện sự tham gia, nhập cuộc, kinh qua của người đọc vào thế giới nghệ thuật của tác phẩm văn học trong quá trình gặp gỡ, giao tiếp với văn bản” [1]. Như vậy, nếu không có hồi ứng trải nghiệm của độc giả thì văn bản chỉ là nơi tập hợp lại của những kí tự chết. Những dòng chữ trên văn bản chỉ thực sự sống động, چرا quay; những “điểm trắng” hay những “khoảng trống” của văn bản được lấp đầy chỉ khi có sự xuất hiện vai trò của bạn đọc. Như vậy, không có giới hạn cuối cùng cho một tác phẩm, bởi lẽ có bao nhiêu bạn đọc thì sẽ có bấy nhiêu tác phẩm được sống lại trong mỗi bạn đọc. Nói một cách khác, tác phẩm được tạo thành bởi chính sự trải nghiệm, kết nối và kiến tạo những tầng ý nghĩa mới. Thậm chí, cùng một bạn đọc song mỗi lần đọc khác nhau lại có những kiến tạo nghĩa không giống nhau. Theo nhà nghiên cứu Phạm Thị Thu Hương: “Văn bản thì nằm trên trang sách và tác phẩm văn chương thì sống trong tâm trí của bạn đọc” [2]. Mỗi bạn đọc bằng sự trải nghiệm riêng mình để kiến tạo các tầng bậc ý nghĩa, hưởng ứng hay đáp lại, cộng hưởng với văn bản.

Bản chất của lí thuyết hồi ứng trải nghiệm là tập trung nghiên cứu vai trò của người đọc trong quá trình kiến tạo nghĩa cho văn bản văn chương; nghiên cứu hành động đọc và lập trường đọc của tác giả trong quá trình thực hiện “*giao dịch*” với văn bản. Mỗi người đọc được đặt trong những hoàn cảnh cụ thể, trong một bối cảnh văn hóa xã hội và những trải nghiệm riêng của cá nhân để “*điền các câu trả lời của mình vào văn bản*” [2]; thực hiện các cuộc hỏi đáp văn học; đốt cháy lên những cảm xúc thực sự từ câu chữ trong văn bản tác phẩm; tạo ra và bước vào thế giới nghệ thuật ấy như một phần của cuộc sống đang tiếp diễn. Bạn đọc sống cùng và chiêm nghiệm những giá trị nghệ thuật của văn bản, kết nối nó với những điều đã trải qua và tự mình rút ra, đánh giá về những bài học, những trải nghiệm của riêng mình. Chính vì thế, không có người đọc chung chung hay một tác phẩm văn học chung chung, khái quát. Mỗi văn bản văn học luôn tiềm ẩn những tầng ý nghĩa mà tác giả mã hóa, cài đặt và gửi gắm một cách kín đáo. Khi người đọc dần dần trải nghiệm vào tác phẩm thì không chỉ giải mã được tầng ý nghĩa đó mà ở mức độ sâu hơn mà còn hướng đến những ảnh hưởng của nó. Đây chính là kết quả trải nghiệm của chính người đọc. “*Khi chưa có người đọc, chưa thành tác phẩm, cũng giống như một bản kí âm của nhạc sĩ khi chưa được biểu diễn với âm thanh giai điệu của người hát, của nhạc khí thì chưa phải tác phẩm âm nhạc*” [1]. Ở một khía cạnh nhất định, lí thuyết hồi ứng trải nghiệm khẳng định văn học có thể mài sắc hiểu biết về chính bản thân của mỗi chúng ta. Giúp chúng ta thực hiện trách nhiệm học tập của người học sinh khi học văn học. Nói như Louise Rosentblatt: “*Tri thức, đặc biệt là tri thức văn học, không phải là cái gì đó được tìm thấy, không phải một cái gì giáo viên có thể trao cho học sinh. Thay vào đó, nó được tạo thành bởi các cá nhân thông qua sự trao đổi với văn bản và với các người đọc khác*” [2].

Nhấn mạnh đến vai trò của người đọc song lí thuyết hồi ứng trải nghiệm cũng không tuyệt đối hóa vai trò của tác giả. Các nhà nghiên cứu cho rằng, văn bản là sản phẩm sáng tạo của người nghệ sĩ nhưng văn bản đó chỉ ở dạng tiềm năng, một thế giới tĩnh chờ bạn đọc đến khám phá. Và chỉ khi có sự can thiệp của người đọc bằng hoạt động đọc thì lúc đó văn bản mới thực sự trở thành tác phẩm văn chương.

Lí thuyết hồi ứng trải nghiệm khẳng định hoạt động đọc văn bản văn học cũng là một sự trải nghiệm; trải nghiệm: “*Từ các hoạt động đọc hiện tại, sau đó nó được tổ chức và sắp xếp lại, trở thành cơ sở cho các hoạt động đọc tiếp theo*” [3]. Như vậy, đọc được xem như là một sự kiện chuyển hóa văn bản thành tác phẩm dựa trên lập trường thẩm mỹ. Người đọc không phải chỉ đi tìm những thông điệp của nhà văn ẩn giấu trong văn bản mà còn phải tích cực tham gia xây dựng, kiến tạo ý

nghĩa mới cho văn bản tác phẩm. Hồi ứng trải nghiệm của mỗi bạn đọc rất phong phú và đa dạng nhưng luôn phải bám sát vào nội dung của văn bản, lấy văn bản làm điểm tựa để có thể lựa chọn và tổ chức hồi ứng, làm căn cứ để xây dựng những “*tiêu chí*” nhất định cho quá trình thẩm định văn chương. Và để tham gia được vào quá trình đọc ấy, đòi hỏi người đọc phải huy động và sử dụng những kinh nghiệm văn học đã có của mình, kết hợp với những trải nghiệm cuộc sống nhằm tạo ra các tầng bậc ý nghĩa cho văn bản. Trên cơ sở đó, xây dựng ý nghĩa, bài học hay giá trị đối với bản thân mình.

2.1.2. Quy trình vận dụng hồi ứng trải nghiệm trong dạy học đọc hiểu văn bản văn học

Trong dạy học Ngữ văn nói chung, dạy học đọc hiểu văn bản văn học nói riêng, lí thuyết hồi ứng trải nghiệm khẳng định vai trò không thể thay thế của bạn đọc học sinh. “*Người đọc không còn đứng ngoài sân khấu mà trực tiếp tham gia vào “vở kịch” tạo lập ý nghĩa văn bản tác phẩm*” [2]. Bạn đọc học sinh được trải nghiệm vai trò người chứng kiến thế giới nghệ thuật trong tác phẩm. Chính vì vậy, bạn đọc học sinh cần được khuyến khích mời gọi hồi ứng để suy ngẫm, nhận ra thông điệp của văn bản, của bản thân và của những người khác. Trải nghiệm văn học như là sự kết nối, mở rộng, đào sâu hồi ứng trải nghiệm của những giờ học đọc văn ở nhà trường phổ thông. Ở một phương diện nhất định, lí thuyết hồi ứng trải nghiệm mở ra những lối đi hiệu quả, cần thiết cho hoạt động dạy Ngữ văn ở nhà trường phổ thông bởi nó để chính người đọc, người học được trải nghiệm thế giới nghệ thuật của văn bản.

Theo Phạm Thị Thu Hương (2016), quy trình vận dụng hồi ứng trải nghiệm của bạn đọc học sinh với vai trò người chứng kiến thế giới nghệ thuật trong tác phẩm bao gồm 4 bước sau:

Bước 1: Cảm nhận

Đây là bước tham gia vào quá trình hồi ứng trải nghiệm. Mục đích của bước này là tạo ra sự gắn kết với văn bản, tập trung đầy cảm xúc với các trải nghiệm chủ quan cùng văn bản. Bằng việc sử dụng linh hoạt, phù hợp các phương pháp dạy học, kĩ thuật hay chiến thuật dạy học, giáo viên huy động trải nghiệm những điều đã có của học sinh. Đó có thể là những trải nghiệm đời sống hoặc là những trải nghiệm thẩm mỹ tạo cơ sở nền móng cho những bước tiếp theo.

Bước 2: Xây dựng, hình dung, tưởng tượng, tái tạo và liên tưởng

Với bước này, bạn đọc học sinh thực sự bước vào văn bản và tạo ra thế giới nghệ thuật sống động của riêng mình. Bạn đọc học sinh đảm nhiệm vai trò như một người quan sát, người chứng kiến tất cả các sự việc diễn ra trong tác phẩm và xây dựng ý nghĩa từ những gì mình nhìn thấy và tưởng như đang hiện ra trước mắt.

Trải nghiệm này bắt đầu từ việc “*Tôi thấy...*”; hoặc làm cho “*Thế giới nghệ thuật trong mắt tôi...*” hiện lên rõ nét hơn cả. Một thế giới nghệ thuật không phải chỉ đơn thuần nội dung có cái gì mà thế giới ấy được miêu tả, được tái tạo và gắn kết chính thể, nương tựa vào nhau, được phối cảnh theo các quan hệ không gian, thời gian... cụ thể. Thế giới nghệ thuật ấy được kiến tạo bằng chất liệu của thi pháp. Dạy học đọc hiểu văn bản văn học là phải thổi thế giới trong tác phẩm thành không gian ba chiều và tạo điều kiện thuận lợi để hướng dẫn học sinh trải nghiệm để bước vào thế giới ấy.

Bước 3: Kết nối

Đây là giai đoạn bạn đọc học sinh xây dựng văn bản để tạo ra sự kết nối, tạo ra mối liên hệ giữa trải nghiệm có tính tự nguyện của người đọc đến văn bản hiện thời. “*Tôi nhớ đến...*” hay “*Tôi nghĩ về...*” thường được sử dụng như một dạng hoạt động kết nối quen thuộc. Đọc văn là một quá trình cộng hưởng của những điều văn bản đem tới và những điều độc giả mang lại trong sự kiện đọc. Tác phẩm văn học không chỉ dẫn tôi khám phá những vùng đất mới mà còn là cuộc hành trình ngược trở về những gì đã từng lưu giữ trong tôi, giúp tôi kiến tạo những ý nghĩa cho văn bản tác phẩm. Dạy học đọc hiểu văn bản văn học giúp cho học sinh có cơ hội tự hiểu mình, hiểu những cái tôi khác trong “*cộng đồng lí giải*” lớp học cũng bởi lẽ đó.

Bước 4: Phản hồi, đánh giá chất lượng trải nghiệm với văn bản của người đọc

Đây chính là bước bạn đọc học sinh bước ra khỏi văn bản để tự cắt nghĩa trải nghiệm của mình, qua đó đánh giá thế giới nghệ thuật của tác phẩm. “*Tôi không giống như...*”; “*Tôi không làm như...*” hay “*Tôi cho rằng...*” là những hoạt động phù hợp để kết nối hồi ứng trải nghiệm với hồi ứng văn bản, tạo ra sự cân bằng trong tiếp cận và dạy học đọc hiểu văn bản văn học.

2.2. Vận dụng quy trình hồi ứng trải nghiệm trong dạy học đọc hiểu văn bản “*Hê-ra-clet đi tìm táo vàng*” (Sách giáo khoa Ngữ văn 10, Bộ Cánh Diều)

Dạy học Ngữ văn nói chung, dạy học đọc hiểu văn bản văn học nói riêng là một hoạt động phức tạp, đòi hỏi giáo viên phải sắp xếp linh hoạt, hợp lí nhiều nhiệm vụ, nhiều mục tiêu cùng một lúc. Vừa hướng tới kết hợp “*dạy chữ*” đi đôi với “*dạy người*”; thông qua “*dạy chữ*” để “*dạy người*”. Hồi ứng trải nghiệm đem đến cho người học “*môi trường để hòa mình, nhập cuộc vào văn bản*” [2], qua đó phát triển toàn diện cả về phẩm chất và năng lực của người học.

Bạn đọc học sinh có thể tiếp cận, khám phá văn bản *Hê-ra-clet đi tìm táo vàng* từ nhiều hướng. Một trong những cách tiếp cận hồi ứng trải nghiệm là nhập vai trải nghiệm vai trò người chứng kiến thế giới nghệ thuật trong tác phẩm.

Bước 1: Cảm nhận

Có thể xem đây là giai đoạn đầu tiên, bước khởi đầu của bạn đọc học sinh tham gia vào quá trình hồi ứng trải nghiệm. Trong dạy học đọc hiểu văn bản văn học, đây được xem là bước huy động những tri thức nền đã có của học sinh, những trải nghiệm thực tế để hình thành những kiến thức mới. Với bước này, bạn đọc học sinh được giáo viên gợi ý, hướng dẫn để mở ra những hồi ứng cụ thể, tạo ra sự kết nối giữa văn bản với học sinh.

Với văn bản *Hê-ra-clet đi tìm táo vàng*, giáo viên có thể huy động tri thức nền về thể loại thần thoại, một thể loại ra đời sớm nhất trong kho tàng văn học của nhân loại và được xem là “*Vẻ đẹp của tuổi thơ một đi không trở lại của loài người*”. Bên cạnh đó, giáo viên có thể huy động những trải nghiệm về vốn sống của học sinh có liên quan đến nội dung của bài học. Giáo viên lựa chọn và tiến hành tổ chức dạy học phù hợp tạo ra hứng thú học tập, vừa mở ra những cơ hội để bạn đọc học sinh thể nghiệm những vai khác nhau, cùng vui, buồn, cùng sống với văn bản, cùng hạnh phúc và lớn lên từ những trải nghiệm ấy. Tùy theo khả năng, giáo viên có thể tổ chức dưới hình thức những trò chơi thi đua, trả lời câu hỏi hay nhìn tranh, hình ảnh đoán nội dung tương ứng...

Ví dụ, giáo viên có thể tổ chức cuộc thi tiếp sức giữa các tổ trong lớp với nội dung: trong 2 phút, hãy liệt kê tên của các nhân vật trong thần thoại Hi Lạp. Tổ nào liệt kê được nhiều nhất có thể tên của các nhân vật trong Thần thoại Hi Lạp sẽ chiến thắng và được tuyên dương. Từ đó, giáo viên nêu nhiệm vụ học tập cho bài học mới. Hoặc giáo viên tổ chức cho học sinh chia sẻ những hiểu biết về thần thoại Hi Lạp: Em hãy kể tên những câu chuyện thần thoại Hi Lạp mà em đã đọc? Điều gì làm em thích thú hay ấn tượng nhất về câu chuyện thần thoại đó? Hãy chia sẻ với các bạn trong lớp? Giáo viên cho học sinh xem tranh ảnh về một số vị thần trong thần thoại Hi Lạp (Thần Zeus, Hera, Thần Biển cả Poseidon, Thần Demeter, thần Athena...) và nêu câu hỏi: Ấn tượng sâu đậm mà những bức tranh gợi lên trong em là gì? Sau đó, giáo viên nhận xét và dẫn dắt vào bài học.

Bước 2: Xây dựng, hình dung, tưởng tượng tái tạo và liên tưởng

Tác phẩm văn học lấy ngôn từ làm phương tiện, chất liệu để xây dựng hình tượng nghệ thuật; qua đó phản ánh cuộc sống hiện thực và gửi gắm những thông điệp của tác giả. Thế giới nghệ thuật ấy chỉ có thể hiện hiện thông qua cái nhìn đặc biệt của người đọc - bạn đọc học sinh. Như vậy, bạn đọc học sinh mặc dù không tham gia trực tiếp vào các chi tiết, sự kiện trong văn bản tác phẩm nhưng vẫn có thể làm cho thế giới ấy hiện lên sống động như cuộc sống đời thực qua các thao tác hình dung, liên tưởng và tưởng tượng. Đây chính là giai

đoạn giúp bạn đọc học sinh bước vào tác phẩm, cùng sống với tất cả các phương diện của tác phẩm văn học, cùng hít bầu không khí của tác phẩm văn học. Nói cách khác, đến bước này, bạn đọc học sinh thực hiện cách đọc thâm mĩ, đọc trừu xuất với mục đích được hoàn thành trọn vẹn trong sự kiện đọc của mình với tư cách chính là bản thân trải nghiệm đó. Nói cách khác, bạn đọc học sinh biến “*văn bản tự nó*” trở thành “*một bài thơ trong ta*” và chính ta là người “*điền các câu trả lời của mình vào văn bản*” [2].

Trong dạy học đọc hiểu văn bản *Hê-ra-clet đi tìm táo vàng*, bằng việc sử dụng chiến thuật “Cuốn phim trí óc” “Thế giới nghệ thuật trong mắt tôi” được dần dần hiện lên rõ nét nhất. Với chiến thuật này, học sinh có cơ hội hòa mình vào trong tác phẩm, giải mã văn bản tác phẩm; góp phần nâng cao tính tự chủ, tư duy phản biện trong tiếp nhận, lĩnh hội nội dung tri thức. Căn cứ vào thời lượng buổi học và mục tiêu bài học, giáo viên lựa chọn những phần văn bản để học sinh áp dụng chiến thuật. Việc lựa chọn có thể do giáo viên hoặc cũng có thể do đề xuất của học sinh và sự định hướng của giáo viên. Lựa chọn phần văn bản giúp học sinh dễ dàng bộc lộ được những điều diễn ra bên trong nhận thức của cá nhân các em, đồng thời tạo môi trường để các em chủ động trong tiếp nhận tri thức thay vì thụ động nghe lại và ghi chép. Như thế, kiến thức đến với các em một cách tự nhiên và sâu sắc hơn.

(1) Đó là một khu vườn táo (*Ồ! Khu vườn rất đặc biệt đây*) với những chùm quả táo vàng quý giá được trông coi bởi những nàng tiên nữ gọi chung là E-xpe-rít (*Lại còn có cả những tiên nữ trông coi nữa. Chắc táo vàng phải đẹp và quý giá lắm?*) và một con rồng tên gọi là La-đông có tới một trăm cái đầu, mắt lúc nào cũng mở trừng trừng trông gớm ghiếc và không bao giờ ngủ (*Sợ quá, thế thì có ai dám vào vườn để mà hái những quả táo vàng cơ chứ*).

(2) Đó là cuộc giao đấu cam go, ác liệt không phân thắng bại của Hê-ra-clet với gã khổng lồ độc ác Ăng-tê (*Hỏi hộp ghê. Vậy làm thế nào để chiến thắng được Ăng-tê đây?*). Một lần, hai lần, ba lần, Hê-ra-clet quật hấn ngã xuống đất, tưởng hấn đã chết hấn (*mình quá, hấn đã thiệt mạng, ta đã chiến thắng!*). Vậy mà thoáng một cái, hấn như được hồi sinh, tiếp thêm sức mạnh sau mỗi lần chân được chạm vào Đất Mẹ Gai-a... (*Lạ thật, chắc phải đi tìm lí do thôi*). Và rồi cuộc giao chiến cũng đến hồi kết thúc khi Hê-ra-clet tìm ra được sơ hở của Ăng-tê (*May quá, cũng đã tìm ra điểm yếu của hấn khi bị tách khỏi Đất Mẹ Gai-a*). Lần này thì hấn chết thật sự, không còn cách gì có thể cứu vãn (*Cuộc chiến đấu cũng đã phân rõ phần thắng bại*) ...

(3) Hê-ra-clet tới xứ sở của chị em E-xpe-rít (*Ồ! Vậy là một miền đất mới mình lại được đặt chân tới*). Chàng gặp vị thần Át-lat đang khom lưng, gờ vai chống đội

bầu trời, đầu cúi gục, nhọc nhằn, mệt mỏi (*Minh gặp ai đây? Liệu có phải vị thần mình đang tìm không đây? Một vị thần trông chừng đã mệt mỏi quá rồi; đầu cúi gục, đang như cố sức để chống đỡ bầu trời cho khỏi đổ sập xuống. Nguy hiểm quá! Nguy hiểm quá!*). Đó là hình phạt của Dốt đối với Át-lat vì vị thần này xưa kia can tội đứng về phía những Ti-tăng, những vị thần già, chống lại Dốt (*Hóa ra là vậy! Hình phạt thật nặng nề. Vậy làm sao thần có thể giúp được mình nhỉ? Cứ đến đây nói chuyện xem sao đã. Biết đâu lại có cách gì đỡ chăng?*) ...

Quá trình đọc văn bản là một quá trình tư duy gắn liền với những cảm xúc, suy nghĩ và câu chữ trong văn bản. Mỗi bạn đọc học sinh sẽ tự xây dựng cho mình cuốn phim riêng, một thế giới nghệ thuật riêng. Đây chính là bước thể hiện quá trình hiểu ban đầu của mỗi học sinh khi tiếp xúc với văn bản tác phẩm. Cuốn phim này tiếp tục được bổ sung và hoàn thiện đầy đủ ở những giai đoạn tiếp theo trong quá trình đọc văn bản.

Bước 3: Kết nối.

Trải nghiệm hồi ứng được bắt đầu với việc “*Tôi nhớ đến...*” hay “*Tôi nghĩ về...*”, “*Tôi cảm nhận...*” về những gì nhìn thấy, nghe thấy, hình dung, tưởng tượng về thế giới nghệ thuật trong văn bản tác phẩm. Bạn đọc học sinh sẽ tiếp tục chia sẻ trải nghiệm những gì được gợi ra từ văn bản tác động trực tiếp đến tâm hồn mình với trạng thái cảm xúc phong phú: yêu, ghét, lo lắng, bực mình hay giận dữ, phẫn uất... Văn bản giúp học sinh “*tư duy lại*” điều đã từng được trải nghiệm hoặc vận dụng để nghĩ về những gì đang chứng kiến khi bước vào thế giới của nhà văn. Đây được xem là một hoạt động tiếp nối thú vị để những giờ đọc văn thành không gian cho học sinh có cơ hội tự hiểu mình, hiểu về những cái tôi khác trong cộng đồng. Từ đó, giúp học sinh phát triển khả năng tự cắt nghĩa trải nghiệm của mình và biết đánh giá thế giới nghệ thuật trong văn bản tác phẩm. Beach trong cuốn “*Nhập môn của một nhà giáo về các lí thuyết hồi ứng*” đã khẳng định: Bạn đọc học sinh càng chi tiết hóa trải nghiệm này bao nhiêu thì họ càng có thể sử dụng để hiểu câu chuyện bấy nhiêu. Giờ học văn không chỉ là “*Hiểu chữ “mà còn là giờ “Hiểu mình, hiểu người”*” [2].

Với bước này, giáo viên có kết hợp linh hoạt với sản phẩm của hoạt động đọc diễn cảm. Học sinh tái hiện lại những gì mình nhìn, nghe và hình dung tưởng tượng được vào phiếu học tập hoặc chia sẻ bằng lời. Chẳng hạn, một học sinh chia sẻ bằng lời như sau:

Khi đọc hiểu văn bản *Hê-ra-clet đi tìm táo vàng*, tôi nhớ đến câu chuyện chàng Đan-kô vĩ đại trong sáng tác của nhà văn hào Nga Marxim Gorki, vì muốn cứu sống cộng đồng đã móc lòng ngực của mình lấy trái tim làm ngọn đuốc soi đường cho cả cộng đồng thoát khỏi khu rừng rậm chết chóc.

Thần thoại là truyện kể dân gian ra đời sớm nhất, trong đó giải thích nguồn gốc các sự vật, hiện tượng trong thế giới tự nhiên như trời, đất, núi, đồi, cao nguyên, biển cả... Cách giải thích này làm tôi nhớ đến điểm giống và khác nhau với một số truyền thuyết đã được học như *Thánh Gióng*, *Sự tích Hồ Gươm*...

Tôi lại nghĩ về những nhân vật anh hùng, biểu tượng cho sức mạnh, trí tuệ và những khát vọng lớn lao. Thời đại của một anh hùng đơn lẻ như Đan-ko đã qua. Bây giờ là thời đại của những anh hùng bình dị, của nhân dân bình dị, những người đã giữ chặt trái tim trong lồng ngực để phấn đấu lao động hết mình vì quê hương, vì đất nước. Những con người đó chúng ta có thể bắt gặp rất nhiều trong cuộc sống hằng ngày. Thời đại Hê-ra-clet đi tìm táo vàng không còn hiện hữu nhưng giá trị của những triết lí mang đậm tính chất hiện thực thì vẫn còn mãi. Những điều này luôn nhắc nhở tôi rằng: “Con người sẽ thành công và hạnh phúc nếu như họ có đủ ý chí và lòng quyết tâm”, cũng như Hê-ra-clet phải trải qua những cuộc thử thách cam go để rồi có được những quả táo vàng.

Tôi nhớ đến câu chuyện về những người thực, việc thực diễn ra trong cuộc sống hằng ngày, xung quanh chúng ta. Đó là những người anh hùng trong cuộc đấu tranh vượt lên số phận, vượt qua những thử thách, khó khăn hướng tới sự thành công, khát vọng lớn.

Học sinh có thể trình bày cảm nhận của mình bằng cách hoàn thành phiếu học tập theo gợi ý dẫn sau:

Phiếu học tập

Nhiệm vụ:
Đọc văn bản và trình bày cảm nhận của em theo gợi ý dẫn dưới đây.

<p>1 Tôi như nhìn thấy:</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>2 Tôi như nghe thấy:</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
<p>3 Tôi như cảm thấy:</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>4 Và tôi nhớ đến:</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>

Bước 4: Phản hồi, đánh giá chất lượng trải nghiệm với văn bản của người đọc

Mỗi tác phẩm văn học bao giờ cũng là sự tổng hòa của các mối quan hệ: quan hệ nội tại bên trong bản thân nó, quan hệ với người sáng tác, quan hệ với người tiếp nhận. Khám phá, giải mã tác phẩm theo các mối quan hệ ấy là chìa khóa để hiểu sâu sắc, trọn vẹn hơn về tác phẩm. Ở đây, bạn đọc học sinh bước ra khỏi văn bản để tự cất nghĩa trải nghiệm của mình trở thành bạn đọc phát triển. Bước này nếu được thực hiện cũng sẽ là những cơ hội để bạn đọc có thể thực hành kĩ năng sống. Và đây cũng là cách giáo viên giúp học sinh đưa nhân

vật từ trang sách đến với cuộc đời; làm cho văn chương mang hơi thở của cuộc sống đương đại; nhận ra được những ý nghĩa của tác phẩm từ chính cuộc sống diễn ra ở xung quanh mỗi chúng ta.

Với bước này, khi dạy học đọc hiểu văn bản *Hê-ra-clet đi tìm táo vàng*, giáo viên có thể tổ chức những hoạt động trải nghiệm hồi ứng dưới hình thức các cuộc thảo luận tìm hiểu về nhân vật trong thần thoại qua con mắt của những người xung quanh. Giáo viên yêu cầu học sinh thảo luận nhóm và thực hiện hoàn thiện vào phiếu học tập. Để tiến hành được hoạt động này, học sinh phải trải qua một quá trình nghiên cứu, tìm hiểu kĩ văn bản để có thể đưa ra những quan điểm, những ý kiến, những câu trả lời đúng, sâu sắc và có ý nghĩa. Dưới đây là một phiếu học tập minh họa cụ thể:

PHIẾU HỌC TẬP

Nhiệm vụ:
Hãy tưởng tượng các nhân vật trong thần thoại Hê-ra-clet đi tìm táo vàng có một cuộc giao tiếp văn học bàn luận về nhân vật Hê-ra-clet. Mỗi nhân vật sẽ nói gì? Nếu em được tham gia thì em sẽ nói gì? Ghi lại nhanh theo sơ đồ sau:

<p>Với Pro-mê-tê</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Với Ăng-tê</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
<p>Hê-ra-clet là ai?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	
<p>Với bản thân em</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Với Đất Mẹ</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>

Giáo viên cũng có thể đưa học sinh vào trong những tình huống giả định để các em có cơ hội bày tỏ suy nghĩ, hiểu biết, trăn trở, thậm chí chia sẻ những trải nghiệm dẫn thân của chính bản thân mình qua hệ thống câu hỏi như: “Tôi tự hỏi mình sẽ làm những gì để vượt qua được những khó khăn, thử thách nảy sinh trong cuộc sống cũng như trong công việc?”. Hoặc: “Giả định tôi ở vào tình huống như Hê-ra-clet liệu tôi có làm như thế không? Vì sao?”

Hoặc giáo viên có thể giao cho học sinh thực hiện nhiệm vụ học tập ở giai đoạn sau khi đọc (bài tập thực hiện ở nhà): Hãy trình bày cảm nhận của em về cuộc chiến đấu giữa Hê-ra-clet và Ăng-tê (vẽ một bức tranh hoặc viết một đoạn văn miêu tả ngắn (khoảng từ 7 -10 dòng) ...

Bạn đọc học sinh bằng vốn sống, kinh nghiệm, trí tuệ, khả năng, niềm tin, cảm xúc, lứa tuổi và thời đại... dẫn thân vào tác phẩm, khám phá những hồi ứng trải nghiệm của người đọc. Giáo viên thiết kế cho học sinh làm việc cá nhân hay làm việc nhóm, đóng vai các nhân vật để trò chuyện, đối thoại, giải quyết các vấn đề được đặt ra trong văn bản tác phẩm. Học sinh được trực tiếp hòa mình vào thế giới nghệ thuật của văn bản; được nếm trải những cảm xúc thẩm mĩ; qua đó phát triển nhận thức. Từ những yếu tố này, bạn đọc học sinh có

co hội di chuyển theo các bước hướng vào văn bản và hướng vào bản thân trong quá trình hồi ứng trải nghiệm. Dạy học đọc hiểu văn bản văn học ở nhà trường phổ thông thực hiện được triết lí cao cả “mang cuộc sống vào trong bài học, đưa bài học vào cuộc sống”.

3. Kết luận

Lí luận về hồi ứng trải nghiệm và việc vận dụng lí thuyết này vào dạy học đọc hiểu văn bản văn học là một trong những con đường tối ưu nhằm nâng cao chất lượng dạy học Ngữ văn ở nhà trường phổ thông, đáp ứng Chương trình Giáo dục phổ thông 2018. Hồi ứng trải nghiệm mở ra những cơ hội lớn để bạn đọc học sinh tham gia nhập cuộc, dần thân vào thế giới bên trong

tác phẩm; khuyến khích học sinh chủ động, sáng tạo giải mã tác phẩm văn chương thông qua việc huy động những trải nghiệm vốn có của bản thân; từ đó nâng cao sự hiểu biết cá nhân, phát triển thêm những kĩ năng, hình thành nên giá trị sống của bản thân. Trải nghiệm nhập vai người chứng kiến thế giới nghệ thuật trong tác phẩm theo 4 bước là một trong nhiều cách thức dạy học đổi mới; góp phần khắc phục tình trạng “rung động thay, cảm thụ hộ hay học thế bản” đang tồn tại trong dạy học tác phẩm văn chương ở nhà trường phổ thông hiện nay. Qua quá trình nhập các vai trải nghiệm đọc hiểu, tâm hồn các em được phong phú hơn, nhân văn hơn. Đây chính là động lực giúp các em hoàn thiện và phát triển nhân cách người học.

Tài liệu tham khảo

- [1] Trần Quốc Khả, (2016), *Lí thuyết giao dịch hồi ứng - Một giải pháp giàu tiềm năng trong dạy học Ngữ văn ở nước ta*, Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [2] Phạm Thị Thu Hương, (2016), *Tiếp cận hồi ứng trải nghiệm của bạn đọc học sinh trong dạy học tác phẩm văn chương, Đổi mới nghiên cứu và giảng dạy Ngữ văn trong nhà trường sư phạm*, NXB Giáo dục Việt Nam.
- [3] Phan Trọng Luận, (2014), *Phương pháp luận giải mã văn bản văn học*, NXB Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [4] Lã Nhâm Thìn - Đỗ Ngọc Thống (đồng Chủ biên), (2022), *Sách giáo khoa Ngữ văn 10*, tập 1, NXB Đại học Huế.
- [5] Lã Nhâm Thìn - Đỗ Ngọc Thống (đồng Chủ biên), (2022), *Sách giáo viên Ngữ văn 10*, tập 1, NXB Đại học Huế.

APPLYING THE TRANSACTION-RESPONSE THEORY IN TEACHING READING COMPREHENSION OF THE TEXT “HERCULES LOOK FOR THE GOLDEN APPLES” (LITERATURE TEXTBOOK 10, KITE SET)

Tran Thi Hanh Phuong

Email: tranthihanhphuong@hpu2.edu.vn
Hanoi Pedagogical University 2
32 Nguyen Van Linh, Xuan Hoa, Phuc Yen city,
Vinh Phuc province, Vietnam

ABSTRACT: *The teaching trend in the world today has been changing from providing knowledge to developing learner's competence. Therefore, teaching activities focus on making learner's activities more active. The transaction-response theory states students' important role while “transacting” with the literary works. Each student is an entity with a certain cultural background, knowledge, experiences... and actively takes up literary works with their feedback and experiences, “filling their answer in the text” by themselves. To study and apply experience of playing the role of art witness into the work under a four-step process in teaching reading comprehension of mythical texts towards developing students' competence are one of the innovative teaching methods that “set fire” real feelings starting from words, creating three-dimensional space of the art world, feeding love and raising deep understanding of literature.*

KEYWORDS: Transaction-response, readers, art world, reading comprehension, teaching reading comprehension.